

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 6 Issue 3, November 2022

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Derleme/Review

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 24.04.2022

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 26.11.2022

DOI: 10.30692/sisad.1109592

SOSYAL MEDYA PLATFORMLARINDA KİŞİLERARASI İLİŞKİLER VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK: METAVERSE DÜNYASINA BİR BAKIŞ

Interpersonal Relationships and Maintenance in Social Media Platforms: A Look at the World of Metaverse

Esra CİZMECİ ÜMİT

Doç. Dr.

Yalova Üniversitesi

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Yeni Medya ve İletişim Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-1193-9112

escizsu@hotmail.com

Atıf/Citation: Esra Cizmeci Ümit (2022), “Sosyal Medya Platformlarında Kişilerarası İlişkiler ve Sürdürülebilirlik: Metaverse Dünyasına Bir Bakış”, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S.3 Kasım 2022, s.761-782.

Öz: Sosyal bir varlık olan insanın diğer insanlarla iletişim, etkileşim ve birtakım ilişkiler içerisinde olma ihtiyacı bulunmaktadır. Birey, sosyal yaşamda başlatılan her ilişkisinin sürmesini istemekte, bunun için de ilişkinin gerektirdiği şekillerde çaba sarf etmektedir. Sosyal medya platformlarıyla birlikte ilişkilerin hem deneyimlenme hem de sürdürülme biçimleri değişmiştir. Sosyal medya platformlarının yakın zamanda sanal gerçeklik ortamlarına, meta evrene evrileceği ve sanal ağlarda sosyalleşme biçimlerinin de boyut değiştireceği düşünülmektedir. Böylece arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkilerde sürdürülebilirlik ile ilgili yeni biçimler, yeni sürdürülebilirlik davranışları ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda derleme niteliğindeki bu öngörüşel çalışmada, literatür değerlendirmesi yöntemiyle sosyal medya platformlarında mevcutta gözlemlenen ilişkisel sürdürülebilirlik davranışları tartışılarak bunun bir adım ötesinde sosyal medyanın evrileceği nokta olduğu düşünölen meta evrende yaşanacak ilişki biçimlerine ışık tutmak amaçlanmıştır. Günümüz sosyal medya platformlarının meta evrene uyumlanacağı tahmin edilen gelecekte, bu evren üzerinde gerçek ilişkilerin sürdürölmesini başarılı bir şekilde sağlayabilecek özellikleri sunan platformlara ihtiyaç duyulacaktır.

Anahtar Kelimeler : Kişilerarası İlişkiler, İlişkisel Sürdürülebilirlik, Sosyal Medya, Metaverse.

Abstract: As a social being, human beings need to communicate, interact and be in some relationships with other people. The individual wants every relationship started in social life to continue, and for this he makes an effort in the ways required by the relationship. Together with social media platforms, the way relationship styles are experienced and maintained has changed. It is thought that social media platforms will evolve into virtual reality environments and meta-universe in the near future, and the forms of socialization in virtual networks will also change dimensions. Thus, new forms of sustainability behavior in friendships and romantic relationships will emerge. In this context, in this predictive study, it is aimed to shed light on the types of relationships that will be experienced in the meta-universe, which is thought to be the point where social media will evolve, by discussing the relational sustainability behaviors currently observed in social media platforms with the literature review method. In the future, which is

predicted to adapt today's social media platforms to the meta-universe, platforms that offer features that can successfully maintain real relationships on this universe will be needed.

Keywords : Interpersonal Relationships, Relational Maintenance, Social Media, Metaverse.

GİRİŞ

İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır. Diğer insanlarla kurulan bağlantılar; sosyal, duygusal ve fiziksel sağlık açısından oldukça önemlidir. Kişilerarası ilişkiler, iki kişi veya daha fazla kişi arasındaki sosyal bağlantıları ifade etmektedir. Kişilerarası ilişkiler evlilik, yakın arkadaşlık, iş ortamı gibi yaşamın birçok alanında kurulan ilişkileri kapsamaktadır. Kurulan kişilerarası ilişkileri sürdürülebilmek, yaşamın zorluklarını aşma açısından bireye yardımcı olan psikolojik bir destek sistemi gibidir.

Kuşkusuz, kişiler arası ilişkileri sürdürmenin en iyi ve etkili yolu bireyin hayatındaki kişilerle yüz yüze iletişim kurmasıdır; ancak teknolojinin ilerlemesiyle birlikte kişilerarası iletişimin büyük bir kısmının çevrimiçi ortamlar üzerinden kurulduğu herkesçe bilinmektedir. Özellikle sosyal medya platformlarının gelişimi ve akıllı telefonlar sayesinde bu platformların her an her yerde halihazırda bireylerle bulunması; iletişim, sosyalleşme, haberleşme, eğlence ve benzeri birçok aktivite için buralarda vakit geçirilmesine sebep olmuştur. Bu platformların sunduğu özellikler hem birçok ilişkinin yaşanış biçimini değiştirmiş, hem de ilişkilerin sürdürülebilirliği noktasında kişileri bazı avantajlar ve dezavantajlarla karşı karşıya bırakmıştır.

Uluslararası ilişkisel sürdürülebilirlik literatüründe sosyal medya platformlarını temel alan birçok araştırma yapılmış; ancak Türk alanyazında arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkilerde ilişkisel sürdürülebilirlik ile sosyal medya platformlarında gösterilen ilişkisel sürdürülebilirlik davranışları konusunda önemli bir eksiklik olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda derleme niteliğindeki bu çalışmada literatür değerlendirmesi yöntemiyle uluslararası alanyazında arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkiler özelinde sosyal medya platformlarındaki ilişkisel sürdürülebilirlik davranışları ile ilgili yayınlanmış çalışmalar tartışılmış ve yakın bir gelecekte sosyal medya platformlarının evrileceği iddia edilen metaverse ortamında ilişkisel sürdürülebilirliğe dair öngörülerde bulunulmuştur.

Kişilerarası İlişkilerde Sürdürülebilirlik

İlişki bilimi, kişiler arası ilişkilerin başlaması, gelişmesi, sürdürülmesi ve çözülmesi konuları ile ilgilenen çok disiplinli bir alandır (Finkel, Simpson ve Eastwick, 2017). İlişkileri anlamak, yüksek kalite ilişkiler içerisinde bulunmak bireyin sağlığı ve mutluluğu için kritik olduğundan dolayı önemlidir (Berscheid ve Reis, 1998). Herhangi bir ilişkinin başlaması ve bitmesi için sarf edilen efora kıyasla en çok, sürdürülebilmesi için çaba sarf edilmektedir (Canary ve Yum, 2016, s. 1). İlişki araştırmacıları temelde, “*Neden bazı ilişkiler zamana meydan okurken diğerleri biter?*” (Rusbult, 1983, s. 101) sorusunun cevabını bulmaya çalışmaktadırlar. Kuşkusuz, sağlıklı ve taraflara memnuniyet sağlayan bir ilişkiyi sürdürmek için kasıtlı ve belirli bir çaba sarf etmek gerekmektedir (Hendrick, 2004).

Genel olarak ilişkilerde sürdürülebilirlik, belirli insanlarla olan yakın ilişkileri sürdürme olarak tanımlanmaktadır (Caughlin ve Wang, 2020, s. 3). İlişkisel sürdürülebilirlik konusunda literatürde dört farklı tanım bulunmaktadır. Bunlar: 1) Sürdürülebilirlik iletişimi, ilişkinin varlığını ve istikrarını korumaktadır. 2) İlişkisel sürdürülebilirlik, mevcut durumu korumak (örneğin samimiyet/yakınlık derecesini aynı tutmak) anlamına gelmektedir. 3) Sürdürülebilirlik, bir ilişkiyi bağlılık, memnuniyet, partnerden hoşlanma, partneri sevme gibi istenen ilişki özelliklerinin bulunduğu veya artırıldığı memnun edici bir koşulda tutmayı içermektedir. 4) Son olarak da sürdürülebilirlik, karşılaşılan zorlukları aşmak gibi konularda ilişkiyi onarmak anlamına da gelebilmektedir (Dindia ve Canary, 1993).

İlişkide açıklık, kaçınma, yakınlık arama gibi stratejiler, ilişki iletişimde sürdürülebilirlik stratejileri olarak kabul edilmektedir. İlişkilerde sürdürülebilirlik davranışları, stratejik ve stratejik olmayan davranışlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Stratejik olmayan sürdürülebilirlik davranışları kasıtlı olarak ilişkiyi sürdürme niyetinden ortaya çıkmayan günlük etkileşimleri nitelemektedir. Stratejik sürdürülebilirlik davranışları ise kasıtlı ve açık biçimde ilişkiyi sürdürme niyetiyle gerçekleştirilmektedir (Dainton ve Stafford, 1993, s. 256). Örneğin, bir kişi yemek yapmayı sevdiği için yemek yapıyorsa bu stratejik olmayan sürdürülebilirlik davranışı olarak nitelenirken, partnerine onu sevdiğini ve önemseydiğini göstermek için yemek yapmak, stratejik sürdürülebilirlik davranışı olarak kabul edilmektedir (Canary ve Yum, 2016, s. 2).

Stafford ve Canary'nin (1991, akt. Dainton ve Aylor, 2002, s. 54) tipolojisine göre bireyler ilişkilerini sürdürmek için; neşeli olmayı, eleştiriden kaçınmayı ve eğlenceli etkinliklerde bulunma gibi davranışları içeren "pozitiflik"; kişisel bilgilerini ya da sırlarını paylaşmayı, ilişkinin geleceği ve hedefleriyle ilgili konuşmaları içeren "açıklık" stratejilerini kullanmaktadırlar. Dahası, yine aynı tipolojiye göre bireyler ilişkilerinde sürdürülebilirliği sağlamak için partnere bağlılığı, kişinin sadakatini ve partnerini destekleyeceğini gösteren "güvenceler"; ilişkinin sürmesine destek sağlayan aile ve diğer arkadaşlar gibi "sosyal ağlar"; son olarak da planları ya da yükümlülükleri eşit şekilde birlikte üstlenme gibi ilişkide "görev paylaşımı"ni niteleyen stratejiler uygulamaktadırlar. İlişkilerde sürdürülebilirlik davranışları, partnerlerin birbirlerine karşı duygu ve yakınlıklarına ve ilişki tipine göre değişmektedir. Stafford (2011), yıllar sonra ilişki sürdürülebilirlik stratejilerini yeni bir araştırmayla revize etmiş ve şöyle kategorilendirmiştir: Pozitiflik, güvenceler, anlayış, ilişki konuşmaları, kendini ifade etme, sosyal ağlar ve görev paylaşımı.

Yıllar önce belirlenmiş ilişki sürdürülebilirlik stratejileri, sosyal medya öncesi yüz yüze ilişkileri temel almaktadır. İletişim teknolojilerinin kullanımının artması ile birlikte her türlü ilişki sürdürülebilirliğin bu mecralar üzerinden sağlanması kaçınılmaz bir durumdur. İletişim teknolojileri ile kurulan iletişimin yüz yüze iletişimin yerini dolduracağına inanmak, kimilerince çok iyimser bir düşüncedir; çünkü bu teknolojiler yüz yüze iletişimde var olan ve büyük önem arz eden sözsüz iletişim unsurları açısından eksiktir. Örneğin Hales (2009, s. 1), ilişki sürdürülebilirlik hususunda iletişim teknolojilerinin ancak yüz yüze iletişime ek olarak kullanılabileceğini öne sürmektedir. Dijital iletişim platformlarında kurulan iletişim, yüz yüze iletişimde bulunan sözsüz iletişim unsurlarını eksik aktarsa da, bazı ilişki formlarında bu teknolojileri kullanmanın ilişki sürdürülebilirliği olumlu yönde etkilediğini bulgulayan çalışmalar (Hu, Wood, Smith ve Westbrook, 2004; Hian, Shuan ve Trevor, 2004; Scott, Mottarella ve Lavooy, 2006) bulunmaktadır. Bu bağlamda izleyen bölümlerde, sosyal ağlar üzerinden ilişki sürdürülebilirlik davranışı sergilemenin arkadaşlık ilişkileri ve romantik ilişkiler açısından avantaj ve dezavantaj teşkil eden yanları tartışılacaktır.

Sosyal Ağlar ve İlişkisel Sürdürülebilirlik

İletişim teknolojilerinin başlıca işlevi, kişiler arası ilişkilerde sürdürülebilirlik sağlamasıdır. Örneğin; bugün kullandığımız sosyal medya platformları ve diğer dijital platformların olmadığı ve elektronik ortamlarda sadece e-mail ile iletişimin yaygın olduğu bir dönemde yapılan araştırmalar (Stafford, Kline ve Dimmick, 1999, s. 659), o dönemde e-mailin en çok kişiler arası ilişkileri sürdürme amacıyla kullanıldığını göstermiştir.

Sosyal medya platformları kimi araştırmacılara göre ilişki sürdürülebilirliğin bedellerini azaltma imkânı sunmaktadır; çünkü çok daha geniş kişi sayısı ile sık mesajlaşmayı mümkün kılmaktadır. Örneğin Tüfekçi (2008, s. 560), kişilerin sosyal ağlar üzerinde gerçek hayatta olduğundan çok daha fazla insanla haftalık düzeyde iletişimlerini sürdürdüğünü bulgulamıştır. Diğer araştırmalar da sosyal medya platformlarının eski arkadaşlarla temasta kalma (Lampe, Ellison ve Steinfield, 2006, s. 4) ya da çok sık görüşülemeyen insanlarla ilişkileri sürdürme

(Joinson, 2008, s. 9) anlamında gerçek hayata oranla daha çok imkân tanıdığını tespit etmiştir. Sosyal medya platformlarında mesajlar tek bir kişiye, belirli kişilere ya da kişinin tüm ağına gönderilebilmektedir. Örneğin Facebook durum güncellemeleri yorum yazanların birbirleriyle etkileşimlerine izin vermekte, böylece de genellikle yeni bilgi kaynakları olan arkadaşların arkadaşlarıyla etkileşime olanak sağlamaktadır (Tong ve Walther, 2011, s. 106). Facebook, sosyal ilişkilerin gerçek sosyal ortamlarda da sürmesi için gerekenlerle benzer araçlar sunduğu için, ilişkisel sürdürülebilirliği sağlayan önemli bir mecra olarak adlandırılmıştır. Facebook, kullanıcılarının farklı seviyelerde iletişim biçimleri kurmalarına imkân tanımaktadır. Örneğin, bir paylaşımın altına yorum yapmak, ya da birebir özel mesajlaşmak gibi farklı kamusalılık seçenekleri vardır (Bazarova, Taft, Choi ve Cosley, 2013, s. 124). Ancak yapılan diğer araştırmalar, çevrimiçi ortamlarda daha köklü ilişkilerin fotoğraf etiketleme ve özel mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla sürdürüldüğünün altını çizmektedir (Sosik ve Bazarova, 2014, s. 129).

Sosyal medya platformlarında arkadaş listesinin kalabalık olması ilişkisel sürdürülebilirliğin var olduğu anlamına gelmemektedir. Bunun var olabilmesi için kişinin listesindeki arkadaşlarıyla o platform üzerinde karşılıklı olarak etkileşim içerisinde olması gerekmektedir. Sosyal ağlarda bir arkadaşın paylaşımına yorum yapmak, ilişkiye yatırım yapmak anlamına gelmektedir ve yoruma karşılık geldiğinde ise sosyal sermayenin varlığından söz edilebilmektedir. Sosyal medya üzerindeki bağlar, kimi araştırmacılar tarafından “sosyal sermaye” kavramı üzerinden tartışılmaktadır. Sosyal sermaye, sosyal ilişkilere yatırım anlamına gelmektedir (Lin, 2001). Sosyal sermaye, kişinin sosyal ağı içerisindeki kaynaklara ulaşabilme yetisidir (Bourdieu, 1986; Coleman, 1988). Sosyal sermaye kavramı içerisinde yapılan iyiliklerden, edinilen yeni bilgilere kadar farklı kazanım beklentileri bulunmaktadır. Bu kavram dahilinde bir arkadaşın arkadaş ile iletişim kurma gibi daha zayıf köprüleyici bağların yanı sıra; daha yüksek güven, destek ve samimiyet içeren ve sosyal sermaye anlamında getirisi daha yüksek olan bağlar bulunmaktadır. Facebook gibi sosyal ağ platformları üzerinde bulunan ilişkilerde her iki bağın da varlığı söz konusudur (Ellison vd., 2014, s. 856). Örneğin; Facebook’ta bir arkadaşın doğum gününü kutlamak da bir ilişkisel sürdürülebilirlik davranışıdır. Facebook gibi sosyal ağlarda belirli paylaşımlara zayıf ilişkisel bağlar platform üzerinden yanıt verirken, güçlü ilişkisel bağların başka kanalları da kullanması mümkündür. Örneğin; bir bağlantısının kötü bir gün geçirdiğini belirten paylaşımı o kişiyle güçlü ilişkisel bağları olan biri gördüğünde ne olduğunu sormak için telefonla arayabilirken, zayıf ilişkisel bağları olan biri sadece platform üzerinden etkileşime geçmektedir (Ellison, Vitak, Gray ve Lampe, 2014, s. 865-866).

Bu noktada, sosyal ağlar üzerinde kurulan bağların, iletişimin ve sürdürülen ilişkilerin tartışılması bağlamında Baudrillard’ın medyada anlamın yitimi ve hipergerçeklik kavramlarına değinmek gerekmektedir. Baudrillard’a göre (1997, s. 81-82) özellikle elektronik medya ortamlarında kurulduğu söz edilen iletişim sahtedir. Ona göre yeni nesil elektronik medyada iletişim ve anlam bir tür hipergerçeklik şeklinde gerçekleşmektedir; çünkü burada anlamın ve iletişimin bir simülasyonu yer almaktadır. Postmodern bireyin deneyimleri çoğunlukla simülasyonlardan ibarettir ve bu dünyada simülasyonlar o kadar çoktur ki gerçek ile gerçek olmayan arasındaki fark tanımlanamaz hale gelmiştir. Daha da önemlisi bu değerlendirmeden hareketle Baudrillard, gerçekliğin hipergerçekliğe dönüşmesiyle toplumsalın yok olduğundan, yani aslında postmodern toplumda artık gerçek bir iletişimin kurulamadığından bahsetmektedir. Özen ve Özdemir (2021, s. 692), Baudrillard’ın görüşlerinden hareketle sanal ortamlarda kurulan iletişimi şöyle eleştirmektedir:

“Dijital teknolojilere dayanan her türlü ekran, medya araçları, postmodern toplumda yaşayan bireyleri pasif hale getirmiş, izleyen ve takip eden konuma geçmiştir... Amerikan değerlerini ve kültürünü absorbe eden bireylerin simüle edilmiş yaşamları, yanılısımalı olan bütün kitle iletişim araçları yoluyla dönüşüme uğramaktadır. Gerçeklik ve sanal arasındaki algı yitimi uğradığından neyin gerçek neyin yapay, sanal veya simülasyon olduğu ayırt edilememekte, bununla beraber duyarsızlık algısının azalarak bizleri farklarımızdan uzaklaştırarak

tekdüzeleştirdiği ve pasifleştirdiği söylenebilir. Sanal gerçekliğin yapay zekâ ile birleşerek cebimize sığmasının ve telefon uygulamalarında duygu, istek ve arzularımıza göre bize eşleşen sonuçlar vermesinin hayatımızda bir hayli ürkütücü gelişmelere neden olduğu da ayrıca gözlemlenebilir”.

Sosyal medya ortamlarında gerçekleşen iletişime bu eleştirel perspektiften bakıldığında, bu çalışmada bahsedilen tüm araştırmaları geçersiz sayabilecek bir sonuç ortaya çıkmaktadır; çünkü nihayetinde bu görüşe göre sosyal medyada kurulan iletişim de, sürdürülen ilişkiler de sahtedir. Ancak zaten bu çalışmada öne aktarılmak istenen, sosyal medya platformlarının gerçek yaşamdaki iletişim ve ilişkilerin aynısını sağlaması değil; gerçek ilişkilerin sürdürülebilirliğine etki eden avantaj ve dezavantajlarıdır. Bu bağlamda bir sonraki bölümde sosyal ağlarda arkadaş çevresiyle olan ilişkilerde sürdürülebilirlik davranışları üzerine yapılmış çalışmalar aktarılacaktır.

Sosyal Ağlarda Arkadaş Çevresiyle Olan İlişkilerde Sürdürülebilirlik

Arkadaşlarla deneyimlenen yakınlık ya da arkadaşların destekçi, erişilebilir ve kişinin ihtiyaçlarına cevap verir nitelikte olması, özellikle gençlerin artan yakınlık kurma ihtiyaçlarını karşılaması açısından önemlidir. Yakın arkadaşlıklar, yüksek derecede karşılıklı bağımlılık, karşılıklı güven ve eşitliğin olduğu kişiler arası ilişkilerdir (Rousseau, Frison ve Eggermont, 2019, s. 173-174). Bir çocuk büyüdükçe, yakınlık kurma arayışları yoğunlaşmaktadır. Akranlarla kurulan ilişkiler gençlere sadece eşlik etmeyi değil, aynı zamanda duyguların paylaşılabilirdiği ve güvenin bulunabildiği bağlamlar sunmaktadır (Steinberg, 2005). Tüm ilişkilerde olduğu gibi arkadaşlık ilişkilerinde de sürdürülebilirlik davranışında bulunma motivasyonu, kişilerin arkadaşlarından karşılık gördüklerini ve arkadaşlık ilişkilerinde karşı taraftan eşit derecede kaynak, zaman ve çaba göreyerek önemsendiklerini hissettiklerinde ortaya çıkmaktadır (Canary ve Stafford, 2001, s. 229).

10-20 yıl öncesine kadar arkadaşlık ilişkileri yoğunlukla yüz yüze etkileşimlerle sürdürülürken, günümüzde gençlerin neredeyse hepsi arkadaşlarıyla günlük iletişimlerini sosyal ağlar üzerinden kurmaktadır (Rideout ve Robb, 2018). Gençlik evresindeki yakın arkadaşlıklar bireylerin yaşamlarının ilerleyen dönemlerindeki psikososyal gelişimlerine katkı sağladığından, araştırmalar gençlerin yakın arkadaşlıklarının sosyal medya üzerinden geliştirilip geliştirilemeyeceğini tespit etmeye çalışmaktadır (Nesi, Choukas-Bradley ve Prinstein, 2018; Yau ve Reich, 2018). Gençlerin, nerede olduklarına bakılmaksızın sosyal medya üzerinde arkadaşlarıyla iletişim kurmak için ise sayısız imkânı bulunmaktadır. Dahası, birçok sosyal medya platformu, kullanıcılarını anlık düşüncelerini, hislerini ve deneyimlerini bağlantılarıyla paylaşmaları ve onlardan hızlı destek ve olumlu geri dönüş almaları yönünde teşvik etmektedir (Waterloo, Baumgartner, Peter ve Valkenburg, 2017, s. 3). Akranlardan gelen olumlu geri dönüşler ve duygusal destekler, gençlerin yakın arkadaşlıkları için büyük önem taşımaktadır (Rousseau vd., 2019, s. 176).

Günümüzde sosyal medya platformları gençlere ilişkisel sürdürülebilirlik davranışları için ideal bir ortam sunmaktadır. Üzerine en çok araştırma yapılan sosyal medya mecrası, Facebook'tur. Birçok çalışmaya göre Facebook gibi sosyal ağların sağladığı iletişim, ilişkisel sürdürülebilirliği, ilişkisel yatırımları ve karşılıklı ilgiyi sağlayan bir ortam sunmaktadır (Ellison vd., 2014, s. 866). Yine Facebook üzerine yapılan çalışmalardan biri olan Sosik ve Bazarova'nın (2014, s. 129) araştırması, Facebook'un ilişkisel sürdürülebilirlik anlamında sağladığı avantajları tespit etmiştir. Araştırmacıların bulgularına göre Facebook, özellikle özel mesajlar ve fotoğraflarda etiketleme özellikleriyle arkadaşlarla sık iletişim kurmaya imkân tanınmasıyla ilişkisel sürdürülebilirliği olumlu yönde etkilemektedir. Örneğin Facebook'ta bulunan herkese açık duvar paylaşımları, durum güncellemeleri ve başkalarının paylaşımlarına yorum yapma ile özel mesajlaşmalar; kullanıcıların kolaylıkla ilişkisel sürdürülebilirlik

davranışı içerisinde girmelerine olanak sağlamaktadır (McEwan, Fletcher, Eden ve Sumner, 2014, s. 22).

803 genç üzerinde arkadaşlarla iletişim bağlamında sosyal ağ platformlarının kullanılma motivasyonunu araştıran Barker (2009, s. 212-213) ve 251 genç üzerinde sosyal ağ kullanımının çevrimdışı ve çevrimiçi arkadaşlarla bütünleşmeyi sağlaması bağlamında araştırmalarını gerçekleştiren Reich ve arkadaşlarının bulgularına göre (Reich, Subrahmanyam ve Espinoza, 2012, s. 366) gençlerin sosyal medya platformlarını kullanmalarındaki başlıca amaç, tanıdıkları ve çevrimdışındaki bağlantıları ile iletişim kurmaktır. Bir kişi sosyal ağ üzerinde arkadaşının doğum gününü kutlamak gibi bir sürdürülebilirlik davranışında bulunduğu, karşıdaki alıcı, göndericinin bu arkadaşlık ilişkisini değerli ve önemli gördüğünü düşünmektedir (Ellison vd., 2014, s. 866). Alıcı bu olumlu davranışa sosyal ağ üzerinde cevap vermediğinde kendini suçlu hissetmekte ve böyle hissetmemek için yapılan yoruma aynı şekilde olumlu bir cevap vermek ya da göndericinin daha sonraki paylaşımlarına olumlu yorumlarda bulunmak gibi davranışlar içerisinde girmektedir. Böylelikle söz konusu arkadaşlık ilişkisinde karşılıklı ilgi ve eşitlik hisleri belirerek yakınlık geliştirilmektedir (Rousseau vd., 2019, s. 176).

İnternetin ilk dönemlerinde daha çok yabancılarla iletişim kurulurken, Instagram, Snapchat ve WhatsApp gibi yeni nesil sosyal medya platformlarının gelişimiyle birlikte gençler sosyal medyayı mevcut ilişkilerini koruma amacıyla kullanır olmuştur (Rideout ve Robb, 2018; Valkenburg ve Peter, 2009b, s. 1). Mesajlaşma üzerine yapılan araştırmalara göre (Wang, Jackson ve Zhang, 2011) çevrimiçi iletişim yabancılarla kurulan iletişimde değil; ancak gençler gerçek hayatta tanıdıkları kişilerle kurdukları zaman yakın arkadaşlık sağlamaktadır. WhatsApp, daha çok arkadaşlar gibi yakın kimselerle özel olarak iletişim kurulan bir platformdur (Waterloo vd., 2017, s. 5). Pouwels ve arkadaşları (2021, s. 318, 320), yakın arkadaşlarıyla iletişimde WhatsApp ve Instagram'ı daha sık kullanan gençlerin arkadaşlıklarında daha çok yakınlık hissettiğini bulmuşlardır. Dahası, araştırmacılar özellikle WhatsApp'ın yakın arkadaşlıkta daha çok ön plana çıkacağını beklerken, Instagram'ın yakın arkadaşlarla kurulan iletişimde ve arkadaşlıkta yakınlığı sağlamada daha etkili olduğunu bulmuşlardır. Yazarlara göre bunun sebebi, günümüzde gençlerin sadece yakın arkadaşlarıyla iletişim kurmak üzere açtıkları ve daha çok mizahi içerikler paylaştığı sahte Instagram hesapları olmasıdır; çünkü mizah ve samimi paylaşımlar arkadaşlıkta yakınlığı artırmaktadır.

Daha önemlisi, özellikle akıllı telefonlar gençlere ekranlarıyla sosyal etkileşimlerini ve bağlarını artıracakları direkt bir iletişim kanalı sunmaktadır (Park ve Baek, 2019, s. 29). Akıllı telefonların gençlerin arkadaşlıklarında bu kadar yer tutmasının en büyük sebebi, gençlere arkadaşlarıyla bağlantıda olabilmeleri için çoklu yöntemler ile sosyal ağ platformlarında sürekli var olma imkânı sunmasıdır. Araştırmalar (Jeong, Kim, Yum ve Hwang, 2016, s. 10), sosyal ağ platformları kullanıcılarının %80'inin bu ağlara akıllı telefonları aracılığıyla girdiğini göstermektedir. Dolayısıyla günümüzde arkadaşlıkların sürdürülebilirliği bağlamında akıllı telefonların gençler için öneminin çok büyük olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla denilebilir ki akıllı telefon kullanımı, gençlerin yakın arkadaşlıklarını güçlendirmektedir (Park ve Baek, 2019, s. 35).

Sosyal medya kullanımının arkadaşlıkta yakınlıkla bağlantısı, daha önce Uyarım Hipotezi (*Stimulation Hypothesis*) üzerinden açıklanmıştır. Uyarım Hipotezi'ne göre çevrimiçi iletişim teknolojileri mevcut arkadaşlarla iletişimi teşvik etmektedir (Valkenburg ve Peter, 2007, s. 1170). Bu hipotezle bağlantılı olarak, sosyal medya etkileşimlerinde gerçek yaşamdaki toplumsal ipuçları bulunmadığından, gençler diğerlerinin kendilerini nasıl algıladıkları ile ilgili daha az endişelidirler. Dolayısıyla kendilerini daha rahat hissederek, yakın arkadaşlarıyla çevrimdışı sohbetlerinde açık etmeyecekleri kadar özel bilgileri paylaşabilmektedirler, bu da doğal olarak yakınlığı artırmaktadır (Valkenburg ve Peter, 2009a, s. 82; Trepte, Masur ve Scharkow, 2018, s. 18). Yapılan bazı araştırmalar (Antheunis, Schouten ve Kraemer, 2014; Lee, 2009), sosyal medyada ekranlarına kıyasla daha çok vakit geçiren gençlerin arkadaşlıklarında

daha yüksek derecede yakınlık hissettiklerini bulgulamıştır. Dahası başka araştırmacılara göre sosyal medya kullanımı mevcut arkadaşlıkları zenginleştirmekte; çünkü arkadaşların hayatındaki gelişmeleri günlük olarak kolaylıkla takip edebilmeyi kolaylaştırmakta (Rideout ve Robb, 2018), böylelikle de arkadaşlarının anlık duyguları ve gündelik yaşamlarından haberdar olmalarını sağlamaktadır (Lenhart, 2015).

Daha farklı bir bakış açısı benimseyen kimi araştırmacılara göre, sosyal bağlar mental sağlığın iyilik halini belirleme gücüne sahip olduğundan dolayı ilişkilerde sürdürülebilirliği sağlamak çok önemlidir ve dolayısıyla çevrimiçi iletişim, kişilerin arkadaşlıklarını sürdürmelerine imkân tanıdığı için psikolojik iyilik hallerini olumlu yönde etkilemektedir (Burke ve Kraut, 2016, s. 276). Psikolojik iyilik hali hususuna başka bir açıdan bakan Wendorf ve Yang'ın (2015, s. 275) çalışmasına göre, sosyal ağlar üzerinde olumsuz duyguları ifade etmek, ilişkisel sürdürülebilirliğe olumlu etki etmektedir. Konuya psikolojideki katarsis kuramı üzerinden bakan araştırmacılar, olumsuz duygular dışa vurulmadığı zaman kişinin psikolojisi için zararlı olacağı, bu duyguların dışa vurumunun ise bireyi içindeki olumsuzluklardan özgürleştireceği düşüncesinden yola çıkmışlardır. Stres ile kendini ifade etme (Jones, Aiken ve Boush, 2009), kendini ifade etme ile de ilişkisel sürdürülebilirlik (Stafford ve Canary, 1992), ilişkiyi başlatma (Altman ve Taylor, 1973) ve geliştirme/iyileştirme (Mazer, Murphy ve Simonds, 2007) arasında önemli bağlantılar bulunmaktadır (akt. Wendorf ve Yang, 2015: 273). Yine Wendorf ve Yang'ın (2015) araştırma sonuçlarına göre bir kişi ne kadar yüksek stres içerisindeyse, Facebook üzerinde olumsuz duygularını dışa vurma eğilimi daha yüksek; Facebook üzerinde olumsuz duygularını dışa vurdukça da Facebook üzerindeki ilişkilerini sürdürmeye çalışması daha çok olmaktadır. Başka bir ifadeyle, araştırmacılara göre Facebook gibi sosyal ağlarda olumsuz duyguların dışa vurumu, bireylerin ilişkisel sürdürülebilirlik davranışlarına daha çok yönelmelerine sebep olmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya platformlarının dolaylı olarak da olsa arkadaşlık ilişkilerinde sürdürülebilirliğe, sunduğu bu imkanla da katkı sağladığı öne sürülmektedir (Wendorf ve Yang, 2015, s. 275).

Diğer yandan, arkadaşlar fiziksel olarak yan yanayken iletişimi kesintiye uğratması açısından dijital medyanın yüz yüze arkadaşlık iletişimine zarar verdiğini öne süren son dönem çalışmalar da bulunmaktadır (Allcott, Braghieri, Eichmeyer ve Geentzkow, 2020; Verduyn, Schulte-Strathaus, Kross ve Hülshager, 2021). Bu gibi sebeplerle kimi araştırmacılar için çevrimiçi ilişkilerde sürdürülebilirliğin gençlerin arkadaşlıklarında yakınlık hissi gibi olumlu arkadaşlık kalitesini geliştirici unsurlara imkân tanıyıp tanımadığı bir soru işareti olarak durmaktadır. Nitekim bazı araştırmalar (McEwan, Sumner, Eden ve Fletcher, 2018), sosyal ağlardaki sürdürülebilirlik davranışlarının arkadaşlık ilişkileri için yeterli yakınlığı sağlayamadığını öne sürmektedir. Yine de literatürde genel itibarıyla sosyal ağların gençlerin mevcut çevrimdışı arkadaşlıklarını güçlendirme yönünde bir faydası olduğu kabul edilmektedir (Twenge, Spitzburg ve Campbell, 2019; Valkenburg ve Peter, 2011).

Sosyal Ağlarda Romantik İlişkilerde Sürdürülebilirlik

İlişki biliminin öncelikli hedeflerinden biri, sağlıklı bir ilişkiyi sağlayan unsurları tespit etmektir. 1980'lerden beri ilişkileri sağlıklı hale getiren unsurlardan biri olarak ilişkisel sürdürülebilirlik araştırmaları (Ayres, 1983; Canary ve Stafford, 1992; Stafford ve Canary, 1991) yapılmaya başlanmıştır. Öncelikle romantik/yakın ilişkilerde sürdürülebilirliği sağlamak üzerine yapılan araştırmalarda, eski çalışmalarda sürdürülebilirlik davranışı olarak bilinen davranışların, iletişim teknolojileri üzerinden sürdürülebilirlik konusunda da geçerli olduğu görülmüştür (Laliker ve Lannutti, 2014, s. 268). Çiftlerin elektronik mesajlaşmaları üzerinden inceleme yaparak ilişkisel sürdürülebilirlik davranışlarını tespit etmeye çalışan araştırmacılar, çiftler arasında gönderilen mesajların içeriğinin yüz yüze etkileşimlerindeki mesajlarla benzer olduğunu, dolayısıyla elektronik ortamda mesajlaşmanın benzer ilişki sürdürme işlevlerine hizmet ettiğini bulgulamışlardır.

İlişkisel sürdürülebilirliği kavramsallaştırmak adına genellikle şu iki kuram kullanılmıştır: Yatırım Modeli (Rusbult, 1980, 1983; Rusbult, Drigotas ve Verette, 1994) ve Eşitlik Kuramı (Canary ve Stafford, 2006). Yatırım Modeli 1980 yılında Rusbult tarafından geliştirilmiştir. İlhan ve Işık'ın aktarımıyla (2017, s. 185 akt., Rusbult 1980);

“Yatırım modeline göre, bir ilişki için doyum ve çekicilik, ilişki ile ilgili ödüller ve bedellerin basit bir işlevidir. Ancak bir bireyin başka bir bireye bağlanımı, ne ilişki doyum düzeyinin basit bir işlevi (karşılaştırma düzeyi) ne de partner ve alternatif ile ilgili erdemlerin apaçık bir değerlendirmesi (seçenekler için karşılaştırma düzeyi) gibi görülebilir. İlişkinin sonuç değerinin ve alternatiflerin sonuç değerinin yanı sıra, bireylerin ilişkilerine yaptıkları yatırımların boyutu da ilişkide kalmanın güçlü bir belirleyicisidir”.

Görüldüğü üzere Yatırım Modeli'ne göre kişiler ilişkilerinde aldıkları ödüller ve ödedikleri bedellerin hesabını yaparak ve farklı partner alternatiflerini de göz önünde bulundurarak ilişkilerini sürdürme ya da sürdürmeme yönünde davranışlar sergilemektedirler.

Benzer şekilde Eşitlik Kuramı da adil ilişkilerin, çiftlerin ilişkiden aldıkları ödüllerin ve ödedikleri bedellerin birbirine eşit olması durumunda var olabileceğini; yani bir taraf sürekli fedakarlıklar yaparken (bedeller öderken) diğer tarafın hep ödül aldığı ilişkilerin sürdürülemeyeceğini öne sürmektedir (Canary & Stafford, 2006, s. 229). İlişkisel Sürdürülebilirlik Strateji Ölçeği, ilişki içerisindeki tarafların eşit şekilde davranıldıklarına ilişkilerinden daha memnun olarak daha çok ilişkisel sürdürülebilirlik davranışlarına yöneldikleri anlamına gelen Eşitlik Kuramı'na dayanmaktadır. Ogolsky ve Bowers da (2012, s. 357), kişiler ilişkilerinin kendileri için ödüllendirici olduğunu düşündüklerinde ilişkilerinden daha memnun olduklarını, dolayısıyla da sürdürülebilirlik davranışlarına daha çok yöneldiklerini bulgulamıştır. Ayrıca, ilişkiye adanmışlık ile güvence duygusunun büyük oranda birbirleriyle, ilişkisel memnuniyet ve sürdürülebilirlikle bağlantılı olduğunu tespit etmişlerdir.

Başka çalışmalar, ilişkilerde sürdürülebilirlik davranışlarına bağlanma tarzları (Simon ve Baxter, 1993) ve öz yeterlilik (Weiser ve Weigel, 2016) gibi bireysel farklılıklar açısından bakmış ve güvenli bağlanan bireylerin ve romantik ilişkilerde öz yeterliliği yüksek olan bireylerin daha çok sürdürülebilirlik davranışı sergilediğini bulgulamıştır. Yum ve Canary ise (2003), kültürün de ilişkilerde sürdürülebilirlik davranışlarını belirlemede önemli bir faktör olduğunu öne sürmüşlerdir.

İlişkiyi sürdürme davranışları sergilemek, bireylerin partnerlerine bağlılıklarının göstergesidir (Rusbult, 1983, s. 102). Partnere karşı sevgi ve hoşlanma duyguları içerisinde olmak da ilişkiyi iyileştirecek davranışlara daha çok yönlendirmektedir (Stafford ve Canary, 1991). Ayrıca, ilişki içerisindeki kararların karşılıklı olarak alınıyor olması da ilişkinin sürdürülebilirliği ile doğrudan bağlantılıdır (Stafford ve Canary, 1991; Canary ve Stafford, 1992).

İlişkide sürdürülebilirlik davranışlarına en çok ihtiyacı olan ilişki türü kuşkusuz uzak mesafe ilişkilerdir. Romantik ilişkilerin bir kısmı, partnerlerden birinin eğitim ya da işle ilgili sebeplerden başka bir şehre veyahut ülkeye gitmesi ile uzaktan sürdürülmektedir. Yakın mesafe ilişkilere kıyasla uzak mesafe ilişkileri içerisindeki bireylerin hem ilişki içerisinde hem de yaşamlarının geri kalan kısmında yüksek stres içerisinde oldukları bilinmektedir (Du Bois, Sher, Grotkowski, Aizenman, Slesinger ve Cohen, 2016, s. 11). Billedo ve arkadaşlarının (2015, s. 152-153) araştırmasına göre uzak mesafe ilişki yaşayan çiftler sosyal ağları ilişkilerini sürdürmek, bağlılıklarını göstermek ve partnerlerinin bağlılık derecesini görmek adına yakın mesafe ilişki yaşayanlara kıyasla daha çok kullanmaktadırlar; çünkü sosyal ağlar bu çiftlere ilişki süreçlerine katkı sağlayacak ve uzak mesafede oldukları için gerçek hayatta bulamadıkları sosyal ve kamusal bağlamları sunmaktadır. Dolayısıyla araştırmacılara göre sosyal ağlar, fiziksel ve sosyal araçlardan yoksun olan uzak mesafe çiftleri için ilişkisel sürdürülebilirliklerini gerçekleştirebilecekleri ve deneyimleyebilecekleri imkanlar sunmaktadır.

Romantik ilişkilerde sürdürülebilirliği sağlamak için uygulanan davranışlardan birisi, partnerlerin nasıl olduğunu öğrenmek için gün içerisinde birbirlerini aramalarıdır. Bu gibi yakınlık ve süreklilik hissi oluşturacak birçok farklı davranışın yerine getirilmesi gerekmektedir. Vitak (2014, s. 3), partnerin Facebook içeriklerini pasif şekilde görüntülemek ve bu görüntülenen günlük aktiviteler üzerinden o kişiyle vakit geçiriyor hissiyatına girmenin, uzak mesafe ilişkilerini sürdürme konusunda kullanılan stratejilerden biri olduğunu öne sürmüştür. Belus ve arkadaşlarının (2018, s. 15) araştırma sonuçlarına göre ise uzak mesafe ilişkilerde partnerler sürdürülebilirliği sağlamak için sosyal medya üzerinden iletişim kurmak yerine birbirlerini günde ortalama altı kere aramakta, özellikle görüntülü arama ve hızlı iletişim kurmalarına imkân tanıyan mesajlaşma ve arama gibi iletişim unsurlarına başvurmuşlardır.

Sadece uzak mesafe ilişkileri değil, günümüzde ilişkilerin çoğu hem yüz yüze hem de iletişim teknolojileri aracılığıyla kurulan iletişimlerle sürdürülmektedir. Parks (2017), buna “Karışık/Çoklu Medya İlişkileri” (Mixed Media Relationships) adını vermiştir. Haythornthwaite da (2005, s. 125), “Medya Çokluğu Kuramı” (Media Multiplexity Theory) ile zayıf bağların olduğu ilişkilere kıyasla güçlü ilişkilerde yakınlığı sürdürebilmek için daha çok medya üzerinden etkileşime girildiğini öne sürmüştür. Caughlin ve Wang (2020, s. 2), ilişkilerde sürdürülebilirlik konusunda “Karışık Medya” bakış açısını merkeze almaktadırlar. Onlara göre, bir çift güne yüz yüze bir sohbetle başlayabilir, ancak daha sonra gün içerisinde birbirlerine mesaj göndererek iletişimlerini sürdürebilirler. Ya da arkadaşlar birbirlerinin yeni iş haberlerini sosyal medyadan öğrenebilir, ilgili paylaşıma yorum yapabilir, ancak daha sonra bu haberlerle ilgili yüz yüze de konuşabilirler. Bu anlamda iletişimsel kombinasyonlar sınırsızdır, dolayısıyla çoğu yakın ilişkiler “karışık medya ilişkileri” olarak sürdürülmektedir. Medya Çokluğu Kuramı’nın perspektifinden bakıldığında ise ilişkiyel sürdürülebilirlik konusunda şu yoruma varılmaktadır: Partnerler online ortamda çok çeşitli kanallar üzerinden ve sıklıkla iletişim kuruyorlarsa ilişkiyel olarak o kadar yakın olmaktadır.

Halbuki romantik ilişkiler ve sürdürülebilirlik ile sosyal medya platformları ilişkisi sadece olumlu bir boyuta sahip değildir. Başta Whatsapp olmak üzere tüm sosyal ağ platformları, ilişkiyel bilgi arama sebebiyle romantik ilişkilerin yaşanış biçimini değiştirmiştir (Van Ouytsel, van Gool, Walrave, Ponnet ve Peeters, 2016, s. 25). Günümüzde çoğu romantik ilişkide sürdürülebilirliğin farklı medya mecraları üzerinden sağlandığı tespiti doğru olsa da sonuçları ile ilgili farklı araştırma sonuçları bulunmaktadır. Örneğin Caughlin ve Wang (2020, s. 2), bu konuda yazdıkları çalışmalarında teknolojinin insanların ilişkilerinde sürdürülebilirlik sağlamalarına yardımcı olsa da aynı zamanda başka yükler ve sorunlar ortaya çıkarabildiğini ifade etmişlerdir. Kişilerin teknolojiyi kullanma biçimlerinin o teknolojinin ilişkiler üzerindeki etkilerini biçimlendirdiğini ve iletişim teknolojilerinin kullanımı artmış olsa da ilişkilerde yüz yüze sürdürülebilirlik davranışlarının hala çok daha önemli olduğunu bulmuşlardır.

Bununla bağlantılı olarak kimi durumlarda partnerlerden biri Facebook üzerinden ilişkiye dair kamusal paylaşımlar yapmanın ilişkiyi güçlendirdiğini düşünürken, diğer partner bunun ilişkiye zarar verdiği görüşünde olabilmektedir (Fox, Osborn ve Warber, 2014, s. 528). Böyle durumlarda kişilerin ihtiyaçları ile Facebook’ta sürdürülebilirlik davranışlarını çevreleyen normlar, ilişkinin gelişimi esnasında değişebilmektedir (Brody, Lefebvre ve Blackburn, 2016, s. 13). Dolayısıyla ilişkilerin Facebook’ta ve diğer sosyal medya platformlarında sürdürülebilirliği ile ilgili kapsamlı bir anlayış için sadece teknolojik iletişimin ilişkiler üzerindeki etkilerini değil, aynı zamanda ilişkideki partnerlerin hedefleri ve ihtiyaçlarını da dikkate almak gerekmektedir (Caughlin ve Wang, 2020, s. 15).

İstenen her an iletişim kurabiliyor olmak şüphesiz ilişkiyel sürdürülebilirliği olumlu yönde etkilemektedir; ancak diğer yandan sürekli çevrimiçi ve iletişim halinde olma imkanı da yüz yüze etkileşimler için (aynı anda orada olmayan bireylerle çevrimiçi ortamda etkileşime girildiği zamanlarda) problemlili hale gelmekte (Seo, Kim ve Prabu, 2015, s. 671), aynı zamanda belirli bir kişiyle sürekli iletişim halinde olmak da anımsalılık özelliğinden dolayı romantik

partnerlerin üzerinde zaman ve ilgi açısından çok fazla baskı yaratarak taraflar için külfetli hale gelebilmektedir (Su, 2016; Cizmeci, 2017). Özellikle Whatsapp gibi platformlarda mesajların okunduğunun bilgisine sahip olmak, bu durumu hem romantik ilişkilerde hem de iş ve arkadaşlık ilişkilerinde körüklemektedir (Van Ouytsel vd., 2016, s. 21). Bütün bu sebeplerle; iletişim teknolojilerinin sürdürülebilirliği desteklediği, aynı zamanda yüz yüze sürdürülebilirliğe müdahalede bulunduğu ve ilişkilerin aşırı sürdürülebilirlik talebi haline gelmesi şeklinde bir yük oluşturduğunu söylemek mümkündür (Caughlin ve Wang, 2020, s. 11).

Diğer yandan cep telefonları ile kurulan iletişim hızlı ve sürekli şekilde mesaj alışverişine (Ramirez ve Broneck, 2009; Reid ve Reid, 2010; Wei ve Lo, 2006) izin verdiği için ilişkilerde psikolojik bir bağ ve yakınlık hissiyatının sürmesine yardımcı olmaktadır. Ancak bu noktada da telefonda konuşma ile mesajlaşma arasında ilişkiyel etki farklılıkları tespit edilmiştir. Telefonda konuşmanın yüksek bağlılık, ilişkide netlik ve yüksek derecede sevgi getirdiği bulunurken (Jin ve Pena, 2010, s. 45), fazla mesajlaşmanın romantik çiftlerin ilişkiyel memnuniyetini düşürdüğü (Luo, 2014, s. 150-151; Cizmeci, 2017) bulunmuştur. İlişkiyel sürdürülebilirlikte kullanılan stratejilerden biri olan “açıklık” unsurunun mesajlaşma ile karşılanmadığı, ilişkinin durumunu etkileyen önemli tartışmaların mesajlaşma yoluyla yürütülmesinin olumsuz etkide bulunduğu görülmüştür (Brody ve Pena, 2015). Dolayısıyla cep telefonu ile mesajlaşmanın romantik ilişkilerin sürdürülebilirliğinde olumlu etkisinin olabilmesinin iletişimin içeriğine bağlı olduğunu söylemek mümkündür (Caughlin ve Wang, 2020, s. 11). Diğer yandan, cep telefonu ile kurulan iletişim ilişkiyel erişilebilirliği sağlar gibi görünse de aşırı iletişim kurma ve partnerlerin bağımsızlığını engelleme anlamında çiftler üzerinde bir baskı oluşturabilmektedir (Baym, 2015; LaRose, Connolly, Lee, Li ve Hales, 2014; Cizmeci, 2017).

Dahası, gözetlemek gibi olumsuz sürdürülebilirlik davranışları sergilemek, ilişkiyel güvensizliğin var olduğunu göstermektedir (Goodboy ve Bolkan, 2011, s. 333-334). Araştırmalara göre (Stewart, Dainton ve Goodboy, 2014, s. 22; Utz ve Beukeboom, 2011, s. 3), ilişkilerinde daha çok belirsizlik olan kişiler Facebook üzerinden partnerlerini gözetlemeye daha meyilli olmaktadır. Cizmeci de (2017) çalışmasında sosyal ağların ve akıllı telefonların çiftler arasında daha çok kıskançlık oluşmasına ve paranoyak ilişkilerin ortaya çıkmasına sebep olduğunu bulgulamıştır. Eğer bir kullanıcı Facebook gibi sosyal ağları partneriyle ilgili bilgi toplamak için kullanıyorsa, sosyal ağların kıskançlığı tetiklediğini söylemek mümkündür (Dainton ve Stokes, 2015, s. 367).

Sonuç olarak sosyal ağlar uzak mesafe ilişkisi içerisindeki çiftler için sürdürülebilirlik sağlıyor olsa da diğer romantik ilişkilerin aksine aşırı sürdürülebilirlik talebiyle ilerlediğini ve bu ağlara göre biçimlendiğini söylemek mümkündür. Bu noktada Facebook’un Metaverse’de dönüşeceği, dolayısıyla tüm sosyal medya platformlarının bu yönde evrileceği öngörülen sanal yaşam dünyasında ilişkiyel sürdürülebilirliğin nasıl gerçekleşeceği sorusu tartışmaya değerdir.

Metaverse Dünyasında İlişkiyel Sürdürülebilirlik

İnsanların birbirleriyle iletişim kurma biçimi, tarihten bugüne teknolojilerdeki ilerlemeyle birlikte gelişme ve değişme göstermektedir. Bugün, insanlık belki de yıllardır izlediği bilim kurgu filmlerinin yansıttığı dünyaya çok yakın bir noktada durmaktadır. Yakın gelecekte sosyal medyanın evrileceği boyut olduğu öngörülen Metaverse kavramı, Neal Stephenson tarafından yazılmış bilim kurgu romanı Snow Crash’ten (1992) gelmekte ve kullanıcıların avatarlar olarak birbirleriyle ve yazılım uygulamalarıyla üç boyutlu bir şekilde sanal olarak etkileşime girebildiği yeni nesil interneti ifade etmektedir (Duan, Li, fan, Lin, Wu & Cai, 2021, s. 1). “Meta evren” anlamına gelen metaverse, çeşitli yeni teknolojileri entegre eden yeni bir internet uygulaması ve sosyal form türüdür. İçerisinde artırılmış gerçeklik teknolojisine dayalı deneyimler, dijital ikiz teknolojisine dayalı gerçek dünyanın ayna görüntüsü, blokzincir teknolojisine dayalı bir ekonomik sistem ile gerçek dünya ile sanal dünyanın sıkı bir entegrasyonu ve her kullanıcılarının içerik üretmek dünyayı düzenlemesine izin veren bir kimlik

sistemi bulunmaktadır (Ning, Wang, Lin, Wang, Dhelim, Farha, Ding ve Daneshmand, 2021, s. 1).

Kuş'a göre (2021, s. 248) metaverse; “yeni bir gerçeklik, anlam dünyası ve iş birliği fırsatları sunan; kültürel, entelektüel ve ekonomik üretim için altyapı ve etkileşim olanakları tanıyan; farklı gelişmiş teknolojilerin eş zamanlı ve entegre bir biçimde kullanıldığı; siber toplumsal bir düzlem”dir. Metaverse kuramcısı Matthew Ball bu dünyaları; birbirine bağlı deneyimler ve uygulamalar, cihazlar ve ürünler, araçlar ve altyapı ağı olarak tanımlamaktadır. Meta veritabanının temeli internet olsa da “blokzincir” teknolojisi internetin güvenlik açığını ortadan kaldırarak herkese kendi verilerine sahip olduğu ve kendi verilerini kontrol ettiği bir dünya sunarak metaverse ortamının temelini oluşturmaktadır. Metaverse, gerçek dünyadan ‘daha iyi’ ve gerçek ile kurgu arasındaki bağlantıyı internete kıyasla çok daha iyi kuracak bir dünya olarak görülmektedir (akt. van der Merwe, 2021, s. 2). Blokzincir teknolojisinin çıkış amacı, internetin sahipliğini bir avuç silikon vadisi tekelinin elinden geri alıp çevrimiçi dünyanın kontrolünü kullanıcılarına geri vermektir. Blokzincir, herkesin bilgisayarlarının birleşimi olduğundan, günlük olarak kullanılan bilgisayarlardan milyarlarca kat daha hızlı çalışmaktadır (Takahashi, 2017; akt. van der Merwe, 2021, s. 4).

Duan ve arkadaşları (2021), meta evrenin toplumsal fayda anlamında taşıyacağı özelliklerden bahsetmişlerdir. Yazarlara göre meta evren *erişim*, *çeşitlilik*, *eşitlik* ve *insanlık* açısından kullanıcılarına yararlar sağlayacaktır. *Erişim* açısından meta evrenin sosyal ihtiyaçlarımızı daha ucuza ve yüksek güvenlikle karşılayabileceğimiz etkinliklere sahne olmaya halihazırda başladığını ifade etmişlerdir. Örneğin UC Berkeley, *Minecraft* platformu üzerinde mezuniyet töreni gerçekleştirmiş; *Fortnite* platformu ise Travis Scott gibi ünlülerin konserlerine sahne olmuştur. *Çeşitlilik* açısından yazarlar, coğrafya, dil gibi gerçek dünyanın fiziksel sınırlılıklarının aksine meta evrende çeşitliliği etkili bir şekilde sağlayabilen sınırsız bir genişleme alanının bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu bağlamda eğitim, alışveriş, siyasi kampanyalar, sanat eserleri, vb. gibi çeşitli etkinliklerin söz konusu evrende bulunması mümkündür. Dahası yazarlar, insanlar için manevi bir arayış olan, ancak gerçekte ırk, cinsiyet, engellilik ya da mülkiyet gibi *eşitliği* etkileyen birçok faktörün bulunduğu dünyanın aksine meta evrende herkesin özelleştirilmiş avaturları kontrol edebileceğini ve adil ve sürdürülebilir bir toplum oluşturmak için katkı sağlayabileceğini belirtmişlerdir. Son olarak ise Duan ve arkadaşları (2021), gerçek yaşamda tahrip olan Notre Dame de Paris gibi kültürel yapıların meta evrende yeniden yapılandırılabilirliğini ve bu modelin, tarihi yapıtın gerçek dünyada yeniden yapılanmasını desteklemek için kullanılacağını ifade ederek meta evrenin kültürel iletişimi ve yapıtları koruma anlamında da *insanlığa* fayda sağlayacağını belirtmişlerdir.

Anlaşıldığı üzere meta evrende kullanıcılar sanal dünyada gezinen ve diğer kullanıcılarla sosyal olarak etkileşime giren avaturlarla temsil edilmektedir. Kullanıcılar farklı sanal sosyal dünyalar üzerinden ışınlanabilmekte, etkinliklere katılabilmekte ve hatta gerçek parayla ticaret yapabilmektedirler. Sanal sosyal dünya, siber-fiziksel-sosyal-sistemlerin her yerde bulunan tasarımı ile gerçek sosyal alanı sanal sosyal çevreyle bütünleştiren karmaşık sosyal sistemlerdir (Zhang vd., 2018).

Bugün, metaverse insanlığa sadece kripto para teknolojisini sunuyor gibi görünse de daha çok devasa çok oyunculu çevrimiçi video oyunlarına (*Massive Multiplayer Online Video Games*) dayanmakta (Duan vd., 2021) ve eğitim, bilgi paylaşımı ve en önemlisi de sosyal etkileşimler gibi insan hayatının en önemli yönlerini de bu dünyada var etmektedir. Bu oyunlar, çok sayıda insanın uygun iletişim, kullanıcı tarafından oluşturulan içerikler ve sanal gerçeklik teknolojisiyle birlikte son derece karmaşık üç boyutlu ortamlarda birbirleriyle etkileşime girmelerini sağlamaktadır. Örneğin; *Second Life* (2003), gerçek dünya para birimiyle değiştirilebilen kendi sanal para birimi olan Linden Doları ile büyük miktarda kullanıcı tarafından oluşturulmuş içeriğe sahip bir çevrimiçi sanal dünyadır. Başka bir örnek olarak 7’den 70’e herkesin bulunabildiği *Roblox* (2006) platformu, oyuncuların başkaları tarafından

oluşturulan oyunları oynayabildiği, zaman zaman gerçek yaşama dair sanal etkinliklere sahne olan ve 2021 yılı verilerine göre 9,5 milyon kullanıcıya sahip bir oyun platformudur. Benzer şekilde Epic Games tarafından geliştirilen bir nişancı oyunu olan *Fortnite*'ta da (2017) büyük konserler ve etkinlikler sahnelenmektedir. Son olarak *Decentraland* (2018), bir blokzincir para birimi olan Ethereum'un kullanıldığı bir sanal dünyadır ve bu dünyada araziler, mülkler, avatarlar, giyilebilir cihazlar ve hatta isimlerin alınıp satılabileceği sürdürülebilir bir yaratıcı ekonomik sistem mevcuttur.

Dolayısıyla merkezi olmayan, dağıtılmış bir ağ teknolojisi olan blokzincir teknolojisinin tamamen kullanıcı tarafından işletilen ve kullanıcıya ait bir sanal topluluk oluşturmak için gereken sistemi halihazırda sunduğu görülmektedir. Dahası, özellikle pandemi sonrasında kitlesel olarak etkileşimli ve canlı şekilde dijital ortamlarda yayımlanan konser, tiyatro vb. gibi etkinlikler de, insanlık için dijital alanda yeni bir deneyim ekonomisinin var olmaya başladığını göstermektedir. Hala etkisinde yaşamakta olduğumuz COVID-19 küresel pandemisi dijital alandaki gelişmelerin önünü kesmekten ziyade, metaverse dünyasının gerçekleşmesi yönünde bir itici güç olmuştur (Kang, 2021, s. 1263; akt. Kuş, 2021, s. 248). Öyle ki pandemi dünya nüfusuna sosyal mesafeyi korumaları ve gündelik yaşamlarının her gereksinimini dijital olarak yerine getirmeleri yönünde baskı uygulamış, bu ise dijital teknolojilerin daha da geliştirilmesini tetiklemiştir (Kottler, Kartajaya ve Setiawan, 2021; akt. van der Merwe, 2021, s. 3).

Gerçek dünyanın çok başarılı bir şekilde aynalanabilmesi, metaverse evreninin 'gerçek' dünya gibi algılanmasını kolaylaştırmaktadır. Artık sürekli olarak internete erişebilmekten ziyade, internetin ve etrafımızdaki birbirine bağlı milyarlarca bilgisayarın içinde yaşıyor olacağımız; gerçek hayatın meta evrene harici bir ağ geçidi değil, bizatihi bir fiziksel uzantısı haline geleceği bir dünyada yaşayacağımız öngörülmektedir (van der Merwe, 2021, s. 6). Metaverse ortamları gerçek hayat ile dijital hayat arasındaki ayrımı öyle başarılı bir şekilde ortadan kaldırmaktadır ki, son dönem araştırmalar (Gaggioli, 2017) metaverse alanını fiziksel ile dijitalin birleşimini niteleyen "fijital" kavramıyla adlandırmaktadırlar.

Sosyal medya beklenen dönüşümü geçirdiğinde metaverse dünyası ile bütünleşmeyi başarmak, dijital yerliler için bile bir zafer anlamını taşıyacaktır; çünkü bu sistemin temelini oluşturan teknoloji henüz çok yeni ve hatta emekleme aşamasındadır. Ayrıca, bu alanda var olmak için gerçek bir sanal kimlik oluşturulması gerekmektedir. İlişkilerin önce alacağı biçim, sonra da sürdürülebilirliği ile ilgili araştırmaların uzun vadede bu gerçek sanal kimlikler ve kişilikler üzerine yapılması gerekmektedir. Çünkü blokzincirin ön koşulu, gerçek bir kimlikle orada var olmak ve tamamen şeffaf olmaktır. Bu dünyada sahte hesaplara ve kullanıcıların sadece estetik olarak kendini dijital alanda var etme çabasına gerek yoktur, önemli olan gerçek kimliklerle kurulan gerçek sanal ilişkiler olacaktır. Bu noktada, geleceğin metaverse dünyasında kişilerarası ilişkilerin sürdürülebilirliği konusu önem kazanmaktadır.

Metaverse, insanların içinde yaşadığı karma bir gerçekliktir ve bu alanda dijital ve fiziksel deneyimler aynı anda ve üst üste meydana gelmektedir (van der Merwe, 2021, s. 3). Facebook'un sahibi Mark Zuckerberg'in, şirketlerinin ismini "Meta" olarak değiştirdiğini ve Meta'nın artık bir sosyal medya şirketinden ziyade, "sosyal bağlantının geleceğini inşa eden bir metaverse şirketi" (www.cumhuriyet.com.tr) olduğunu duyurmasıyla birlikte, internetle beraber içine girdiğimizi düşündüğümüz sanal dünyadan daha çok sanallaşacak bir yaşamın içerisine gireceğimiz öngörülmektedir. Zuckerberg'in tanımıyla metaverse, "dijital ortamlarda insanlarla bir arada olabileceğiniz sanal bir ortam", "sadece bakmaktan ziyade içinde olduğunuz somutlaşmış bir internet" anlamına gelmektedir. Böylelikle bugün internette yapılabilen her şeyin ve daha fazlasının yapılabileceği bir sosyal ağ platformunun kurulması ile Facebook'ta dolaşmak, kıyafetler giymek, sanal partiler düzenlemek ya da Facebook'un dijital bölgesinde mülk sahibi olmak mümkün olacaktır. Bu değişim, daha önce bahsedildiği gibi henüz Facebook'ta olmasa da *Second Life*, *Roblox*, *Fortnite* gibi platformlarda yıllar öncesinden başlamıştır.

Ning ve arkadaşları (2021, s. 21, 28), sosyal medyada içeriklerin kiminle paylaşılacağına ve gizliliğin nasıl korunacağına kullanıcının daha kolay karar verebildiğini; meta evrende ise kullanıcılar yapılandırılmış sanal dünyanın özelliklerini değiştiremeyeceğinden, gizliliklerinin korunmasının zorlaşacağını öne sürmektedirler. Onlara göre kullanıcılar geleneksel sosyal medyada yaptıkları gibi metaverse dünyasında avatarlarını kimin takip edebileceğini kapatamayacak, dolayısıyla bu evrendeki tüm sosyal aktiviteleri başka avatarların kullanıcıları tarafından takip edilebilecektir. Dahası, onlara göre meta evren çok özgür ve karmaşık ilişkiler doğuracak bir alandır. Bu sebeple kullanıcı davranışları kontrol edilmeli ve kısıtlanmalı, metaverse toplumunun huzur içerisinde yaşayabilmesi için açık etik ve ahlaki normlar oluşturulmalıdır. Ayrıca araştırmacılar, metaverse dünyasında gerçekte sanalın iç içe geçmişliğinin deneyimlenmesi konusunda, aşırı internet kullanımı sonucu ortaya çıkan ve fiziksel, sosyal ve zihinsel bir hastalık olan ‘siber sendrom’a dikkat çekmektedirler. Bu anlamda Ning ve arkadaşları (2021) ile van der Merwe’nin (2021) iddiaları arasında taban tabana zıt bir farklılık bulunmaktadır. Van der Merwe’ye göre (2021) metaverse teknolojisi ile birlikte ilişkilerde gerçek hayatın önemi giderek azalacak, insan ilişkileri neredeyse tamamen dijital ilişkilerden ibaret olacaktır (van der Merwe, 2021, s. 6). Ning ve arkadaşlarına göre ise (2021, s. 16) meta evrenin ortaya çıkışı gerçek sosyal ilişkileri sanal sosyal ilişkilerle değiştirmeyecek, ancak çevrim içi ile çevrim dışının birbirine yoğunlukla entegre edildiği yeni tür sosyal ilişkiler doğuracaktır.

Van der Merwe ile Ning’in metaverse dünyasında kişilerarası ilişkilerin alacağı boyut ile ilgili bahsedilen görüşleri sosyal medya platformları için yıllardır tartışılan iki temel zıt görüşle benzerlik taşımakla beraber; özellikleri ve deneyimlenme biçimi itibarıyla sosyal medyadan çok daha farklı olacağı öngörülen Metaverse benzeri platformların ilk örneklerinden biri ve konumuz açısından belki de en uygun örneği sunacak olan *Second Life* (SL) adlı oyun üzerine araştırmalarını yapan Uzun ve Aydın (2012), SL’in bir oyundan ziyade, bir sanal yaşam dünyası niteliğinde olduğunu öne sürerek, kullanıcıların deneyimlerini tespit etme üzere derinlemesine görüşmeler yapmışlardır. Araştırmacıların edindikleri bulgulara göre kişiler arası ilişkiler boyutu oldukça yüksek olan SL, kullanıcılarına gerçek hayatlarındaki mutluluk ve başarıları ile direkt bağlantılı olan deneyimler yaşatmıştır. Görüşme sonuçlarına göre öncelikle gerçek dünyadaki arkadaşların bu sanal dünyada vakit geçirmeleri, kişileri bu ortamlarda var olmaya itmektedir. Bu da gelecekte ilişkilerin çoğunun metaverse dünyasında yaşanacağına bir gösterge olarak kabul edilebilir. Dahası, sanal dünyada biyolojik bir riskle karşılaşmayacağını bilmenin rahatlığıyla insanların buralardaki sanal hayatlara daha kolay çekilmesi durumu söz konusu olmaktadır. Araştırmacılar neredeyse bütün kullanıcıların SL üzerinde yeni partnerler edindiklerini ve gerçek hayatlarındaki yalnızlıklarını ya da mutsuzluklarını bu sayede unuttuklarını tespit etmişlerdir. Bu ortamlarda yeni arkadaşlar edinmek de, mevcut arkadaşlıkları bitirmek de oldukça kolaydır. Gerçek yaşamın kişileri rahatlattığı görülmektedir. Kimi katılımcıların, ortak olduğu adada insan tutabilmek ve dolayısıyla para kazanabilmek için diğer kullanıcılarla ilişkilerinde (sosyal sermaye kavramına denk gelecek şekilde) sürdürülebilirlik davranışlarına başvurduğu görülmüştür. Ayrıca, SL’de uzun süreli romantik ilişki içerisinde olan ve bu ilişki bittiğinde gerçek hayatı da bundan etkilenen kullanıcılar bulunmaktadır. SL üzerinde kurulan romantik birlikteliklerde de gerçek yaşamdaki birliktelik davranışlarının (kıskançlık, çocuk baskısı, partnerinin kendine ait olduğunu gösterme çabası, vb.) sergilendiği görülmüştür. Gerçek hayatta olduğu gibi SL üzerinde de menfaat güden (yanında keyifli vakit geçirecek biri olması için, para için, vb.) romantik birlikteliklerin var olduğu tespit edilmiştir (Uzun ve Aydın, 2012, s. 264-285).

Daha önce de bahsedildiği gibi, sosyal ağ ortamlarında ilişkilerin sürdürülebilirliği konusunda Türkiye literatüründe önemli bir eksiklik bulunmaktadır. Bu sebeple Uzun ve Aydın’ın (2012) *Second Life* kullanıcılarının ilişkisel bazda deneyimledikleri ile ilgili araştırmaları çalışma açısından büyük önem arz etmektedir. Gerçek dünyadaki arkadaşların daha çok vakit geçirdiği

platformlarda bulunmaya sıcak bakmak, metaverse ortamlarının gelecekteki popülerliği sebebiyle gerçek hayattaki arkadaşlarla ve partnerlerle bu ortamlarda vakit geçirme/etkinliklere katılma isteği, sanal ortamların ilişkiler açısından daha konforlu ve risksiz olarak algılanması, gerçek hayattaki yalnızlıkların giderilmeye çalışılması gibi birçok sebebin; kişilerin metaverse platformlarında kişilerarası ilişkilerini sürdürmeleri konusunda etkili olabileceği düşünülmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsan yaşamının temelinde diğer insanlarla iletişim ve ilişkiler içerisinde bulunmak vardır. Gerek arkadaşlık ilişkileri gerekse de romantik ilişkiler, bireyin psikolojik iyilik hali için elzem etkileşimleri barındırmaktadır. Bu sebeple bilgisayar ve internet öncesi dönemde çok farklı bir biçimde sürdürülen ilişkilerin bu teknolojilerle birlikte aldığı yeni boyutu ve bundan bir adım sonrasında sanal gerçeklik yoğunluğu içerisinde yaşanacak olan dünyada nasıl bir şekile evrileceği üzerine düşünmek büyük önem taşımaktadır.

Başlangıçta internet sadece bir bilgi otobanı niteliğinde karşımıza çıkmışken, Web 2.0 teknolojisiyle birlikte ortaya çıkan sosyal medya konuyu tamamen ilişkiyel bir boyuta taşımış ve devamında Web 3.0 ve Web 4.0 teknolojileri hayatımıza girmiştir. Şimdi ise VR gözlüklerle üç boyutlu bir avatar şeklinde var olacağımız sanal dünyalardan bahsedilmektedir.

Nispeten pozitifliğin azaldığı; korku, ayrımcılık gibi duygu ve davranışların arttığı günümüz dünyasında sanal gerçeklik platformlarının geliştiricilerine kullanıcılarını mutlu edecek deneyimler sunma anlamında büyük iş düşmektedir. Özellikle internetle birlikte bağlantısızlık ve yalnızlık yaratma konusunda suçlanan teknolojinin ancak bu şekilde bir çözüm oluşturması mümkün olacaktır.

Arkadaşlıkların (ve diğer tüm ilişkilerin) sağlıklı sürdürülebilirliği için, birlikte yaşanan deneyimler önemlidir. Çocuklar, daha önceleri okul sonrası buluşup sokaklarda ya da parklarda akranlarıyla oynarken, şimdi *Minecraft*, *Roblox* gibi sanal gerçeklik ortamlarında sosyalleşmektedirler. Dolayısıyla gelecekte başarılı olacak olan platformlar, insanların sanal olarak da olsa bir araya gelip ortak deneyimler ve yeni deneyimler aracılığıyla bağlarını artıracak ve mevcut ilişkilerini derinleştirecek özellikler sunan platformlar olacaktır.

Kuşkusuz, bir duygu olarak aşk ya da arkadaşlık değişmemiştir; ancak ilişkileri sürdürme biçimi teknolojik gelişmelerle birlikte değişiklik göstermiştir. Sosyal ağlar günümüzde tüm ilişkilere yazışma, arama ya da görüntülü görüşme gibi yöntemlerle sık iletişim imkânı sunmaktadır. Sosyal ağların sanal gerçeklik deneyimlerine evrileceği zamanlarda ise yine sosyal ağlar üzerinden daha gerçekçi ve gerçek yaşamdakine benzer sürdürülebilirlik davranışlarının bulunabileceği deneyimler sunulacağı öngörülmektedir.

Teknolojinin durmaksızın gelişim gösterdiği tartışmasız bir gerçekliktir. Sosyal ağ platformları kullanıcılarının iş, eğlence ve sosyalleşme gibi gündelik yaşamlarının önemli bir kısmını halihazırda büyük oranda etkilemektedir. Dolayısıyla, küresel sosyal ağ şirketlerinin sahipleri tarafından sosyal medyanın bir adım sonraki versiyonu olacağı açıklanan metaverse platformlarının yaygınlaşmasını beklerken günümüze kıyasla bu gelecekle ilgili öngörülerde bulunmak literatürde yakın zamanda artacağı düşünülen konu ile ilgili çalışmalara ışık tutması açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALLCOTT, H., BRAGHIERI, L., EICHMEYER, S., & GENTZKOW, M. (2020). The welfare effects of social media. *The American Economic Review*, 110(3), 629–676. DOI: <https://doi.org/10.1257/aer.20190658>
- ALTMAN, I., & TAYLOR, D. A. (1973). *Social penetration: The development of interpersonal relationships*. New York, NY: Holt, Rinehart & Winston.
- AYRES, J. (1983). Strategies to maintain relationships: Their identification and perceived usage. *Communication Quarterly*, 31, 62–67.
- BARKER, V. (2009). Older adolescents' motivations for social network site use: The influence of gender, group identity, and collective self-esteem. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 12, 209–213. DOI: <https://doi.org/10.1089/cpb.2008.0228>.
- BAUDRILLARD, J. (1997). *Simulacra and Simulation*. Michigan: Ann Arbor The University of Michigan Press.
- BAZAROVA, N. N., TAFT, J. G., CHOI, Y. H., & COSLEY, D. (2013). Managing impressions and relationships on Facebook: Self-presentational and relational concerns revealed through the analysis of language style. *Journal of Language and Social Psychology*, 32, 121-141. DOI:10.1177/0261927X12456384
- BERSCHEID, E., & REIS, H. T. (1998). Attraction and close relationships. D. T. Gilbert, S. T. Fiske, & G. Lindzey (Edt.) içinde, *The handbook of social psychology* (s. 193–281). New York: McGraw-Hill.
- BILLEDIO, C.J., KERKHOF, P., & FINKENAUER, C. (2015). The Use of Social Networking Sites for Relationship Maintenance in Long-Distance and Geographically Close Romantic Relationships. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(3), 152-157. DOI: 10.1089/cyber.2014.0469
- BOURDIEU, P. (1986). The forms of capital. J. G. Richardson (Edt.) içinde, *Handbook of theory and research for the sociology of education* (s. 241–258). New York: Greenwood.
- BRODY, N., LEFEBVRE, L. E., & BLACKBURN, K. G. (2016). Social networking site behaviors across the relational lifespan: Measurement and association with relationship escalation and de-escalation. *Social Media+ Society*, 2. DOI: 10.1177/2056305116680004
- BRODY, N., & PEÑA, J. (2015). Equity, relationship maintenance, and linguistic features of text messaging. *Computers in Human Behavior*, 49, 499-506. DOI: 10.1016/j.chb.2015.03.037
- BAYM, N. K. (2015). *Personal connections in the digital age (İkinci Baskı)*. Malden, MA: Polity Press.
- BELUS, J.M., PENTEL, K.Z., COHEN, M.J., FISCHER, M.S., & BAUCOM, D.H. (2018). Staying Connected: An Examination of Relationship Maintenance Behaviors in Long-Distance Relationships. *Marriage & Family Review*. DOI: 10.1080/01494929.2018.1458004
- BURKE, M., & KRAUT, R. E. (2016). The relationship between Facebook use and well-being depends on communication type and tie strength. *Journal of Computer Mediated Communication*, 21, 265-281. DOI:10.1111/jcc4.12162

- CANARY, D., & STAFFORD, L. (1992). Relationship maintenance strategies and equity in marriage. *Communication Monographs*, 59, 243–267.
- CANARY, D., & STAFFORD, L. (2001). Equity and Interdependence as Predictors of Relational Maintenance Strategies. *The Journal of Family Communication*, 6(4), 227-254.
- CANARY, D. J., & YUM, Y. (2016). Relationship maintenance strategies. C. R. Berger & M. E. Roloff (Ed.) içinde, *The International Encyclopedia of Interpersonal Communication* (s. 1–9). Hoboken, NJ: John Wiley. DOI:10.1002/9781118540190.wbeic248
- CAUGHLIN, J.P., & WANG, N. (2020). Relationship Maintenance in the Age of Technology. B.G. Ogolsky & J.K. Monk (Edt.) içinde, *Relationship Maintenance: Theory, Process and Context*. New York, NY: Cambridge University Press.
- ÇİZMECİ, E. (2017). Both Sides of the Coin: Smartphones in Romantic Relationships of Youth. *Electronic Journal of Social Sciences*, 16(63), 1400-1415.
- COLEMAN, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *The American Journal of Sociology*, 94, 95–120.
- DAINTON, M. & AYLOR, B. (2002). Patterns of communication channel use in the maintenance of long-distance relationships. *Communication Research Reports*, 19, 118-129. DOI:10.1080/08824090209384839
- DAINTON, M., & STAFFORD, L. (1993). Routine maintenance behaviors: A comparison of relationship type, partner similarity and sex differences. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, 255–271.
- DAINTON, M., & STOKES, A. (2015). College Students' Romantic Relationships on Facebook: Linking the Gratification for Maintenance to Facebook Maintenance Activity and the Experience of Jealousy. *Communication Quarterly*, 63(4), 365-383. DOI: 10.1080/01463373.2015.1058283
- DINDIA, K., & CANARY, D. J. (1993). Definitions and theoretical perspectives on maintaining relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 10, 163–173. DOI:10.1177/026540759301000201
- DU BOIS, S. N., SHER, T. G., GROTKOWSKI, K., AIZENMAN, T., SLESINGER, N., & COHEN, M. (2016). Going the distance: Health in long-distance versus proximal relationships. *The Family Journal*, 24(1), 5–14. DOI:10.1177/1066480715616580
- DUAN, H., LI, J., FAN, S., LIN, Z., WU, X., & CAI, W. (2021, October). Metaverse for social good: A university campus prototype. In *Proceedings of the 29th ACM International Conference on Multimedia*. 153-161.
- ELLISON, N.B., VITAK, J., GRAY, R., LAMPE, C. (2014). Cultivating Social Resources on Social Network Sites: Facebook Relationship Maintenance Behaviors and Their Role in Social Capital Processes. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 19, 855-870.
- FINKEL, E. J., SIMPSON, J. A., & EASTWICK, P. W. (2017). The psychology of close relationships: Fourteen core principles. *Annual Review of Psychology*, 68, 383-411. DOI: 10.1146/annurev-psych-010416-044038
- FOX, J., OSBORN, J. L., & WARBER, K. M. (2014). Relational dialectics and social networking sites: The role of Facebook in romantic relationship escalation, maintenance, conflict, and dissolution. *Computers in Human Behavior*, 35, 527-534. DOI: 10.1016/j.chb.2014.02.031

- GAGGIOLI, A. (2017) Phygital Spaces: When Atoms Meet Bits. In *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(12).
- GOODBOY, A. K. & BOLKAN, S. (2011). Attachment and the use of negative relational maintenance behaviors in romantic relationships. *Communication Research Reports*, 28, 327–336. DOI:10.1080/08824096.2011.616244
- HALES, K. D. (2009). Information and Communication Technologies and You: Multimedia Relationship Maintenance. *AMCIS 2009 Doctoral Consortium*. 22. Erişim Tarihi, 15.04.2022: http://aisel.aisnet.org/amcis2009_dc/22
- HAYTHORNTHWAITE, C. (2005). Social networks and Internet connectivity effects. *Information, Communication & Society*, 8, 125-147. DOI: 10.1080/13691180500146185
- HENDRICK, S. S. (2004). Close relationships research: A resource for couple and family therapists. *Journal of Marital and Family Therapy*, 30(1), 13-27. DOI: 10.1111/j.1752-0606.2004.tb01219.x
- HIAN, L. B., CHUAN, S. L. & TREVOR, T. M. K. (2004). Getting to Know You: Exploring the Development of Relational Intimacy in Computer-Mediated Communication. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 9(3).
- HU, Y., WOOD, J. F., SMITH, V. & WESTBROOK, N. (2004). Friendships through IM: Examining the Relationship between Instant Messaging and Intimacy. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(1).
- JEONG, S., KIM, H., YUM, J. & HWANG, Y. (2016). What Type of Content are Smartphone Users Addicted to?: SNS vs. Games. *Computers in Human Behavior*, 54, 10-17.
- JIN, B., & PEÑA, J. F. (2010). Mobile communication in romantic relationships: Mobile phone use, relational uncertainty, love, commitment, and attachment styles. *Communication Reports*, 23, 39-51. DOI: 10.1080/08934211003598742
- JOINSON, A. N. (2008). “Looking at”, “Looking up” or “Keeping up with” people? Motives and uses of Facebook. *Proceedings of CHI 2008* (s. 1027–1036). New York: ACM. DOI:10.1145/1357054.1357213
- JONES, S. A., AIKEN, K. D., & Boush, D. M. (2009). Integrating experience, advertising, and electronic word of mouth. *Journal of Internet Commerce*, 8, 246–267.
- KANG, Y. M. (2021). Metaverse Framework and Building Block. *Journal of the Korea Institute of Information and Communication Engineering*, 25(9), 1263-1266.
- KOTTLER, P., Kartajaya, H., & Setiawan, I. (2021). *Marketing 5.0. Technology for Humanity*. Hoboken: Wiley.
- KUŞ, O. (2021). Metaverse: ‘Dijital Büyük Patlamada’ Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar. *Intermedia International e-Journal*, 8(15), 245-266. 10.21645/intermedia.2021.109
- LALIKER, M. K., & LANNUTTI, P. J. (2014). Remapping the topography of couples’ daily interactions: Electronic messages. *Communication Research Reports*, 31, 262-271, doi: 10.1080/08824096.2014.924336
- LAMPE, C., ELLISON, N., & STEINFELD, C. (2006). A face(book) in the crowd: Social searching vs. social browsing. *Proceedings of CSCW 2006*, Banff, Alberta, Canada.

- LAROSE, R., CONNOLLY, R., LEE, H., LI, K., & HALES, K. D. (2014). Connection overload? A cross cultural study of the consequences of social media connection. *Information Systems Management*, 31, 59-73. DOI:10.1080/10580530.2014.854097
- LEE, S. J. (2009). Online communication and adolescent social ties: Who benefits more from Internet use? *Journal of Computer-Mediated Communication*, 14(3), 509–531. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2009.01451.x>
- LENHART, A. (2015). *Teens, social media and technology overview 2015*. Pew Research Center. Erişim Tarihi, 13.06.2022: <https://policycommons.net/artifacts/619187/teens-social-media-technology-overview-2015/1600266/>
- LIN, N. (2001). *Social capital: A theory of social structure and action*. London: Cambridge University Press.
- LUO, S. (2014). Effects of texting on satisfaction in romantic relationships: The role of attachment. *Computers in Human Behavior*, 33, 145-152. DOI:10.1016/j.chb.2014.01.014
- MAZER, J. P., MURPHY, R. E., & SIMONDS, C. J. (2007). I'll see you on "Facebook": The effects of computer-mediated teacher self-disclosure on student motivation, affective learning, and classroom climate. *Communication Education*, 56(1), 1–17.
- MCEWAN, B., FLETCHER, J., EDEN, J., & SUMNER, E. (2014). Development and validation of a Facebook relational maintenance measure. *Communication Methods and Measures*, 8, 244–263. DOI: <https://doi.org/10.1080/19312458.2014.967844>.
- MCEWAN, B., SUMNER, E., EDEN, J., & FLETCHER, J. (2018). The effects of Facebook relational maintenance on friendship quality: An investigation of the Facebook relational maintenance measure. *Communication Research Reports*, 35, 1–11. DOI: <https://doi.org/10.1080/08824096.2017.1361393>.
- NESI, J., CHOUKAS-BRADLEY, S. & PRINSTEIN, M. J. (2018). Transformation of adolescent peer relations in the social media context: Part 1—A theoretical framework and application to dyadic peer relationships. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 21(3), 267–294. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10567-018-0261-x>
- NING, H., WANG, H., LIN, H.W., WANG, W., DHELIM, S., FARHA, F., DING, J., & DANESHMAND, M. (2021). *A Survey on Metaverse: the State-of-the-art, Technologies, Applications, and Challenges*. Erişim tarihi, 06.03.2022: https://www.researchgate.net/publication/356375388_A_Survey_on_Metaverse_the_State-of-the-art_Technologies_Applications_and_Challenges
- OGOLSKY, B.G., & BOWERS, J.R. (2012). A meta-analytic review of relationship maintenance and its correlates. *Journal of Social and Personal Relationships*, 30(3), 343-367. DOI: 10.1177/0265407512463338
- ÖZEN, Ö., ÖZDEMİR, H. (2021). Jean Baudrillard'ın Amerika'sında Hipergerçeklik. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(39), 672-697. DOI: <https://doi.org/10.14520/adyusbd.933560>
- PARK, N., & BAEK, K. (2019). Adolescents' Friendship Maintenance via Smartphones: The Interactive Relationship Between Psychological Factors and Friendship Network Size. *International Journal of Contents*, 15(3), 29-37. DOI: <https://doi.org/10.5392/IJoC.2019.15.2.029>

- PARKS, M. R. (2017). Embracing the Challenges and Opportunities of Mixed-Media Relationships: Mixed Media Relationships. *Human Communication Research*, 43(2). DOI: 10.1111/hcre.12125
- POUWELS, J.L, VALKENBURG, P.M., BEYENS, I., VAN DRIEL, I.I., KEIJERS, L. (2021). Social Media Use and Friendship Closeness in Adolescents' Daily Lives: An Experience Sampling Study. *Developmental Psychology*, 57(2), 309-323. DOI: <https://doi.org/10.1037/dev0001148>
- RAMIREZ, A. & BRONECK, K. (2009). "IM me": Instant messaging as relationship maintenance and everyday communication. *Journal of Social and Personal Relationships*, 26, 291-314. DOI: 10.1177/0265407509106719
- REICH, S. M., SUBRAHMANYAM, K., & ESPINOZA, G. (2012). Friending, IMing, and hanging out face-to-face: Overlap in adolescents' online and offline social networks. *Developmental Psychology*, 48, 356–368. <https://doi.org/10.1037/a0026980>.
- REID, F. J. M. & REID, D. J. (2010). The expressive and conversational affordances of mobile messaging. *Behaviour & Information Technology*, 29, 3-22. DOI: 10.1080/01449290701497079
- RIDEOUT, V., & ROBB, M. B. (2018). *Social media, social life: Teens reveal their experiences*. Common Sense Media.
- ROUSSEAU, A., FRISON, E. & EGGERMONT, S. (2019). The reciprocal relations between facebook relationship maintenance behaviors and adolescents' closeness to friends. *Journal of Adolescence*, 76, 173-184. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.09.001>
- RUSBULT, C. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. *Journal of Experimental Social Psychology*, 16, 172–186.
- RUSBULT, C. (1983). A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 101–117.
- RUSBULT, C. E., DRIGOTAS, S. M., & VERETTE, J. (1994). The investment model: An interdependence analysis of commitment processes and relationship maintenance phenomena. D. Canary & L. Stafford (Ed.) içinde, *Communication and relational maintenance*, (s. 115–139). New York, NY: Academic Press.
- SCOTT, V. M., MOTTARELLA, K. E., & LAVOOY, M. J. (2006) Does Virtual Intimacy Exist? A brief exploration into reported levels of intimacy in online relationships. *CyberPsychology & Behavior*, 9, 759-761.
- SEO, M., KIM, J., & PRABU, D. (2015). Always connected or always distracted? ADHD symptoms and social assurance explain problematic use of mobile phone and multicomputing. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 20, 667-681. DOI: 10.1111/jcc4.12140
- SIMON, E. P., & BAXTER, L. A. (1993). Attachment-style differences in relationship maintenance strategies. *Western Journal of Communication*, 57(4), 416-430. DOI: 10.1080/10570319309374465
- SOSIK, V. S., & BAZAROVA, N. N. (2014). Relationship maintenance on social network sites: How Facebook communication predicts relational escalation. *Computers in Human Behavior*, 35, 124-131. DOI: 10.1016/j.chb.2014.02.044

- STAFFORD, L. (2011). Measuring relationship maintenance behaviors: Critique and development of the revised relationship maintenance behavior scale. *Journal of Social and Personal Relationships*, 28(2), 278–303. <https://doi.org/10.1177/0265407510378125>
- STAFFORD, L. & CANARY, D. J. (1991). Maintenance strategies and romantic relationship type, gender and relational characteristics. *Journal of Social and Personal Relationships*, 8, 217–242.
- STAFFORD, L. & CANARY, D. J. (1992). Relational maintenance strategies and equity in marriage. *Communications Monographs*, 59(3), 243–267.
- STAFFORD, L., KLINE, S., & DIMMICK, J. (1999). Home e-mail: Relationship maintenance and gratification opportunities. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 43, 659–669. DOI: 10.1080/08838159909364515
- STEINBERG, L. (2005). *Adolescence*. New York, NY: McGraw-Hill.
- STEWART, M. C., DANTON, M. & GOODBOY, A. (2014). Maintaining relationships on Facebook: Associations with uncertainty, jealousy, and satisfaction. *Communication Reports*, 27, 13–26. DOI: 10.1080/08934215.2013.845675
- SU, H. (2016). Constant connection as the media condition of love: Where bonds become bondage. *New Media & Society*, 38, 232-247. DOI: 10.1177/0163443715594037
- TAKAHASHI, D. (2017). Game boss interview: Epic’s Tim Sweeney on blockchain, digital humans, and Fortnite. Venturebeat, Erişim Tarihi, 10.04.2022: <https://venturebeat.com/2017/08/30/game-boss-interview-epics-tim-sweeney-on-blockchain-digital-humans-and-fortnite/>.
- TONG, S. T., & WALTHER, J. B. (2011). Relationship maintenance and CMC. (Edt.) K. B. Wright & L. M. Webb, *Computer-mediated communication in personal relationships* içinde (s. 98-118). New York, NY: Lang.
- TREPTE, S., MASUR, P. K. & SCHARKOW, M. (2018). Mutual friends’ social support and self-disclosure in face-to-face and instant messenger communication. *The Journal of Social Psychology*, 158(4), 430 – 445. DOI: <https://doi.org/10.1080/00224545.2017.1398707>
- TÜFEKÇİ, Z. (2008). Grooming, gossip, Facebook, and MySpace. *Information, Communication & Society*, 11, 544–564. DOI: 10.1080/13691180801999050
- TWENGE, J. M., SPITZBURG, B. H., & CAMPBELL, W. K. (2019). Less in-person social interaction with peers among US adolescents in the 21st century and links to loneliness. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36, 1892–1913. DOI: <https://doi.org/10.1177/0265407519836170>.
- UTZ, S., & BEUKEBOOM, C. J. (2011). The role of social network sites in romantic relationships: Effects on jealousy and relationship happiness. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 16, 511–527. DOI: 10.1111/j.1083-6101.2011.01552.x
- UZUN, K., & AYDIN, C. H. (2012). Kullanıcı Profilinin ve Bireylerarası İlişkilerin Gerçek Yaşamla Karşılaştırılması: Second Life Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(2), 263-290.
- VALKENBURG, P.M. & PETER, J. (2007). Online Communication and Adolescent Well-Being: Testing the Stimulation Hypothesis versus the Displacement Hypothesis. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 12, 1169-1182. DOI: doi:10.1111/j.1083-6101.2007.00368.x

- VALKENBURG, P. M. & PETER, J. (2009a). The effects of instant messaging on the quality of adolescents' existing friendships: A longitudinal study. *Journal of Communication*, 59(1), 79–97. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2008.01405.x>
- VALKENBURG, P. M. & PETER, J. (2009b). Social consequences of the Internet for adolescents: A decade of research. *Current Directions in Psychological Science*, 18(1), 1–5. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2009.01595.x>
- VALKENBURG, P. & PETER, J. (2011). Online communication among adolescents: An integrated model of its attraction, opportunities, and risks. *Journal of Adolescent Health*, 48, 121–127. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2010.08.020>
- VAN DER MERWE, D. (2021). The Metaverse as Virtual Heterotopia. *3rd World Conference on Research in Social Sciences*, 22-24 Ekim 2021, Vienna, Austria.
- VAN OUYTSEL, J., VAN GOOL, E., WALRAVE, M., PONNET, K. & PEETERS, E. (2016). Exploring the role of social networking sites within adolescent romantic relationships and dating experiences. *Computers in Human Behavior*, 55, 76-86. DOI: [10.1016/j.chb.2015.08.042](https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.08.042)
- VERDUYN, P., SCHULTE-STRATHAUS, J., KROSS, E. & HÜLSHEGER, U. (2021). When do smartphones displace face-to-face interactions and what to do about it? *Computers in Human Behavior*, 114, 106550. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106550>
- VÍTAK, J. (2014). Facebook makes the heart grow fonder: Relationship maintenance strategies among geographically dispersed and communication-restricted connections. *Proceedings of the ACM Conference on Computer Supported Cooperative Work, CSCW*. 842-853. DOI: [10.1145/2531602.2531726](https://doi.org/10.1145/2531602.2531726)
- WANG, J.-L., JACKSON, L. A. & ZHANG, D.-J. (2011). The mediator role of self-disclosure and moderator roles of gender and social anxiety in the relationship between Chinese adolescents' online communication and their real-world social relationships. *Computers in Human Behavior*, 27(6), 2161–2168. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2011.06.010>
- WATERLOO, S. F., BAUMGARTNER, S. E., PETER, J. & VALKENBURG, P. M. (2017). Norms of online expressions of emotion: Comparing Facebook, Twitter, Instagram, and WhatsApp. *New Media & Society*, 20(5), 1813–1831. DOI: <https://doi.org/10.1177/1461444817707349>
- WEI, R. & LO, V.-H. (2006). Staying connected while on the move: Cell phone use and social connectedness. *New Media & Society*, 8, 53-72. DOI: [10.1177/1461444806059870](https://doi.org/10.1177/1461444806059870)
- WEISER, D. A. & WEIGEL, D. J. (2016). Self-efficacy in romantic relationships: direct and indirect effects on relationship maintenance and satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 89, 152-156. DOI: [10.1016/j.paid.2015.10.013](https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.10.013)
- WENDORF, J. E. & YANG, F. (2015). Benefits of a Negative Post: effects of Computer-Mediated Venting on Relationship Maintenance. *Computers in Human Behavior*, 52, 271–277. DOI: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.05.040>
- YAU, J. C. & REICH, S. M. (2018). Are the qualities of adolescents' offline friendships present in digital interactions? *Adolescent Research Review*, 3(3), 339–355. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40894-017-0059-y>
- YUM, Y. & CANARY, D. J. (2003). Maintaining relationships in Korea and the United States: Features of Korean culture that affect relational maintenance beliefs and behaviors. D. J.

Canary & M. Dainton (Ed.) içinde, *Maintaining relationships through communication: Relational, contextual, and cultural variations* (s. 277–296). Mahwah, NJ: Erlbaum.

ZHANG, J.J., WANG, F., WANG, X., XIONG, G., ZHU, F., LV, Y., HOU, J., HAN, S., YUAN, Y., LU, Q. & LEE, Y. (2018). Cyber-physical-social systems: The state of the art and perspectives. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 5(3), 829–840.